

100.YILINDA BİRİNCİ MECLİSİ ‘SİYASİ GRUPLAR’ ÜZERİNDEN HATIRLAMAK

Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İİBF Uluslararası İlişkiler
Bölümü Siyasi Tarih ABD
eafsar@yyu.edu.tr
ORCID:0000-0002-3787-8162

Özet

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla başlayan Milli Mücadele süreci millet egemenliğine dayalı bağımsız yeni bir devletin oluşumunu temel hedef olarak belirlemişti. Büyük zorluklara ve olumsuz şartlara rağmen 23 Nisan 1920'de açılışı yapılan Birinci Meclis aynı zamanda olağanüstü şartlardan ötürü Kuvvetler Birliği ekseninde yeni bir anayasa ve kanunları da çıkarmıştı. Yeni devletin Kurucu Meclis vasfını da alan Birinci Meclis heterojen bir yapıya sahipti. Farklı anlayış ve düşüncede mebusların varlığından dolayı çok renkli ve çok sesli bir karakteri olan Birinci Mecliste ilk zamanlar mebusların ortak hedefi vatanın kurtuluşu idi. Fakat süreç içerisinde farklı nedenlerden dolayı mebuslar arasında siyasi gruplaşmaların olduğu görülmüştü. Birinci Meclis'teki bu gruplar içerisinde özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın başkanı olduğu Birinci Grup ile sert muhalefetiyle ön plana çıkan İkinci Grup arasındaki tartışmalar da Birinci Meclisin ilk dönemine damga vurmuştu.

Çalışmada, Birinci Meclisin yüzüncü yılının kutlandığı bu yılda bağımsız bir siyasi otorite olarak Meclisin hangi koşullarda nasıl oluştuğuna, yapısındaki gruplara ve tartışmalara değinilerek tarihsel süreç hatırlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Meclis, Milli Mücadele, Kurucu Meclis, Siyasi Gruplar

REMEMBER THE FIRST ASSEMBLY THROUGH 'POLITICAL GROUPS' IN ITS 100TH YEAR

Abstract

The National Struggle process, which started with the arrival of Mustafa Kemal Pasha in Samsun on May 19, 1919, determined the formation of a new independent state based on national sovereignty. Despite great difficulties and adverse conditions, the First Assembly, which was opened on April 23, 1920, also issued a new constitution and laws on the axis of the Union of Forces due to extraordinary conditions. The First Assembly, which also took the form of the Constituent Assembly of the new state, had a heterogeneous structure. In the First Assembly, which has a very colorful and polyphonic character due to the presence of MPs in different understandings and thoughts, the common goal of MPs was the liberation of the homeland. However, it was seen that there were political groupings among MPs for different reasons in the process. Among these groups in the First Assembly, the discussions between the First Group, in which Mustafa Kemal Pasha was the president, and the Second Group, which came to the fore with its harsh opposition, marked the first period of the First Assembly.

In the study, in this year , when the centenary of the First Assembly was celebrated, as an independent political authority, the historical process was tried to be remembered by mentioning how the Assembly was formed, the groups and discussions in its structure.

Key Words: First Assembly, National Struggle, Constituent Assembly, Political Groups

Giriş

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918'de imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesini İtilaf Devletleri gerekçe göstererek birçok bölgeyi 1 Kasım 1918'den itibaren işgal etmeye başlamıştı.(Soysal,2000:17-18)

Doğu Karadeniz Bölgesindeki asayiş olaylarıyla ilgili İtilaf Devletlerinin İstanbul Hükümetine bölgeye müdahale edilmesi yönündeki uyarısı üzerine bu bölgedeki düzeni sağlamak amacıyla 2 Mayıs 1919'da olağanüstü yetkilerle Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Müfettişliğine atanmıştı. Mustafa Kemal Paşa işgaller karşısında İstanbul Hükümeti'nden bağımsız hareket ederek 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Milli Mücadele sürecini de bu işgallere karşı başlatmıştı. (M.Kemal,2006:11-12;Kabasakal,1991:84-85)Mustafa Kemal Paşa, öncelikle vatanın kurtuluşu için izlenecek yöntem ve metodu belirlemek amacıyla 28 Mayıs 1919'da Havza Bildirisini yayınlamış, ikinci olarak 21-22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesini ve ardından da kongreler sürecini başlatarak işgalci güçlere karşı ulusal kurtuluş yolunda süratle çalışmalara başlamıştı. Amasya, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar(bkz:Tanör,2002)sonrasında netleşen Milli Mücadele hareketine İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri sert biçimde tepki göstermişlerdi. Netice itibariyle

Milli Mücadelenin başlamasıyla Padişah ve İstanbul Hükümeti ile olan tüm bağların kopacağı net bir şekilde görülmüştü.

Ülkenin ve İstanbul'un bulunduğu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa, kongrelerde üzerinde önemli durduğu 'milli egemenlik' anlayışına uygun olarak ilk andan itibaren İstanbul Hükümetinden bağımsız yeni bir Meclisin oluşturulması düşüncesi doğrultusunda çalışmalarını yürütmüştü. 1919 seçimleri sonrasında oluşturulan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi (BCA,490.1.0.0/204.807.3.) kabul etmesinin ardından İtilaf Devletlerinin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmeleri, Mebusan Meclisinin basılıp mebusların Malta'ya sürgüne gönderilmeleri neticesinde Ankara'da yeni bir Meclisin açılma sürecini de hızlandırmıştı. Bu andan itibaren Mustafa Kemal Paşa, Meclisin açılmasına büyük bir ehemmiyet vermişti. (M.Kemal,2006:302;Karpaz,2010:122)

Bu amaçla alınan ilk ciddi tedbir de 19 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden üç gün sonra bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye adına yeni bir Meclisin oluşumu ve seçimlerle ilgili bir tebligat hazırlayıp bunu vilayetlere, kolordu kumandanlıklarına ve livalara göndermesi olmuştu.(Aslan,2001:16)Mustafa Kemal Paşa'nın ülkenin içinde bulunduğu duruma göre kongrelerde üzerinde durduğu 'millet egemenliği' konusundaki kararlılığını ve tatbikini gösteren bu

tebliğe göre:

“1-Ankara’da salahiyet-i fevkaladeye malik bir Meclis umur-ı milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir.

2- Bu meclise aza olarak intihab olunacak zevat meb’usan hakkındaki şeraiti kanuniyeye tabidir.

3-İntihabatta livalar esas ittihaz edilecektir.

4-Her livadan beş aza intihap olunacaktır.

5-Her liva kazalarından celb edeceği müntehib-i sanilerinden ve merkezi liva idareve belediye meclisleriyle liva Müdafaa-i Hukuk Heyeti idarelerinin ve vilayetlerde merkezi vilayet heyeti merkeziyelerinden belediye meclisinden ve merkezi vilayet ile merkez kazası ve merkeze merbut kaza müntehib-i sanilerinden mürekkep bir meclis tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.

6-Bu meclis azalığına her fırka, zümre ve cemiyet tarafından namzet gösterebilmesi caiz olduğu gibi her ferdin aday olmaya hakkı vardır.

7-İntihabata, her mahalın en büyük mülkiye memuru riyaset edecek ve selamet-i intihaptan mesul olacaktır.

8-İntihap, rey-i hafî ve ekseriyeti mutlaka ile icra ve oyların tasnifi, Meclisin içlerinden intihap edeceği iki zat tarafından, fakat huzur-ı Mecliste ifa edilecektir.

9-İntihab neticesinde, bilumum azanın imza ve zat mühürlerini muhtevi üç nüsha mazbata tanzim olunacak. Bir nüshası mahalinde alıkonularak diğer iki nüshasının biri intihap olunan zata tevdi ve diğeri Meclise irsal olunacaktır.

10-Azaların alacakları tahsisat, bilahare Meclisçe takarrür ettirilecektir. Ancak azimet harcırahları intihap Meclislerinin masarif-i zaruriye hesabıyla takdir edeceği miktar üzerinden, mahalleri hükümetlerince temin olunacaktır.

11-İntihabat nihayet on beş gün zarfında ekseriyetle Ankara’da içtima edilmek üzere itmam olunarak, azalar tahrir ve netice azanın isimleriyle birlikte derhal iş’ar edilecektir.” (M.Kemal,2006:302-303: Güneş,1998:29-30)

Görüldüğü üzere tebliğde, yeni bir genel seçimin yapılacağı ve Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir Meclisin toplanacağı, İstanbul’daki Mebusan Meclisi üyelerini de açılacak olan bu Mecliste yer almaya davet etmesi açısından o günün şartlarında önemli ve dikkat çekici idi.

19 Mart 1920’deki tebliğde memleket işlerini idare etmek ve denetlemek için olağanüstü yetkilere sahip bir Meclisin varlığına vurgu yapılırken, Kuvvetler Birliğine-yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde- yani Birinci Büyük Millet Meclisinde toplanmasından bahsedilmişti Kuvvetler Birliği esasına dayanan bu sisteme Meclis Hükümeti Sistemi adı verilerek Cumhuriyetin ilanına kadar devam etmişti.(Aslan,2001:31) Bu eksen doğrultusunda seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştı. Seçimlerde de sancaklar esas alınmış, her sancaktan 5 üyenin seçilmesi kabul edilmişti. Sancakların ‘Daire-i İntihabiye’ yani seçim bölgesi sayıldığından 66 seçim bölgesinden mebuslar seçilerek Meclise gelmesi düşünülmüştü.(bkz: Sezgin,2005; Akın,2001:49)

Birinci Meclisin çekirdeğini oluşturan seçimlerdeki hukuki dayanak ise Osmanlı İntihab-ı Mebusan Kanunu idi. Bu çerçevede seçimler iki dereceli seçim sistemine göre yapılacaktı. Milli Meclisin demokratikliğinin bir yansıması olarak mebusluk için her kesimden ve gruptan kişiler aday gösterilebileceği gibi, bağımsız olarak da isteyen herkes adaylığını koyabilecekti.

Seçimler gizli oyla, salt çoğunluk esasına göre yapılacaktır. Seçimlere her bölgenin en büyük mülki amiri başkanlık edecek ve buraların güvenliğinden, seçimlerin olaysız yürütülmesinden o sorumlu olacaktır.(Akn,2001:48)

İstanbul Hükümeti ve Padişah başta olmak üzere, ülkenin farklı yerlerinde görev yapan bazı yerel idareciler ve halkın üzerinde sözü geçen kişiler de seçimlerin yapılmasına engel olmak için çalışmışlardı. Aynı şekilde Ankara’da milli bir Meclisin toplanmasını İtilaf Devletleri de istememişlerdi. 19 Mart 1920’deki seçimlere, kongrelerde oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin gayretleri ile kolordu kumandanları ve valilerin gözetiminde, önceki iki dereceli seçimlerde “Müntehib-i Sani” (İkinci Seçmen) olarak seçilenlerle, Müdafaa-i Hukuk ve Belediye Heyetlerinin katılımıyla başlanmıştı.(bkz:Aslan,2001) Ancak ülkenin içerisinde bulunduğu olağanüstü durum dolayısıyla bazı olumsuzluklarda olmuştu. Kongrelerde farklı illerden gelenlerce oluşturulan Heyet-i Temsiliye’nin ülke genelinde etkin olamaması ve kitle iletişim araçlarının yetersiz oluşu ile Trabzon Valisi Hamit Bey gibi yöneticilerin de bazı bölgelerde seçimleri engelleme girişimleri seçimleri olumsuz etkilemişse de buna rağmen seçimler bazı yerler (Malatya, Elaziz, Trabzon, Diyarbakir, Konya, Dersim) dışında olaysız geçmişti.(M.Kemal,2006:304)

29 Mart 1920’de Sivas, Kayseri, Malatya, Tokat, Yozgat ve Kastamonu illerinde de seçimler tamamlanarak mebuslar Ankara’ya gelmişlerdi. Osmanlı Mebusan Meclisi için 1919 seçimlerinde seçilen ancak İstanbul’un işgaliyle dağıtılan Meclisteki mebuslarında Ankara’ya ulaşmasıyla Birinci Meclis için önemli bir süreç geçilmişti.(Güneş,1997:61)

1.Birinci Meclisin İsmiyle İlgili Tartışmalar

Mustafa Kemal Paşa bu tebliği hazırlarken Ankara’da açılacak olan Meclisin ismi de tartışmalara neden olmuştu. Mustafa Kemal Paşa bu konuyla ilgili vatanın farklı bölgelerinde bulunan kumandanlarla görüşmeler yaparak onların da fikirlerinin ne olduğunu sormuştu. Mustafa Kemal Paşa’nın Heyet-i Temsiliye adına seçimlerle ilgili 17 Mart 1920’de livalara bildirdiği ilk tebliğinde kullandığı Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis) tabirine bazı paşalar tepki göstermişti. Mustafa Kemal Paşa ‘*Sivas ve Erzurum’dan uyarı aldım*’ derken özellikle doğuda bulunan paşalardan, Kazım Karabekir Paşa’yı kastetmişti.(M.Kemal,2006:302) Kazım Karabekir Paşa ise Meclis-i Müessisan tabirinin kullanılmasını Kânûn-i Esâsî’ye ve var olan mevzuatına aykırı olduğu gerekçesiyle itirazda bulunduğunu açıkça ifade etmişti.(Karabekir,1969:513-516)

3.Kolordu Kumandanı Miralay Selahaddin Bey ve Sivas Valisi Reşit Paşa’da, “*Millet, Meclis-i Mebusanı bilir, ancak Meclis-i Müessisanı anlamaz. Tesis edilecek olan şey nedir? Millet*

anlayamayacağı ve itibar etmeyeceği böyle bir isim kullanmak sakıncalıdır”(Güneş,1997:58)Sözleriyle Meclis-i Müessisan isminin millet açısından pek bilinmediğinden bu isme sıcak bakmadıkları görülmüştür.

Olağanüstü bir dönemde açılacak olan Meclisin tek bir hedefi vardı. O da ülkenin kurtarılması idi. Ancak Meclis-i Müessisan tabiri ortaya çıkınca durum farklılaşmakta, Padişah ve İstanbul Hükümeti yok sayılmakta yeni bir siyasi düzen ortaya çıkmaktaydı. Bu konuda Meclis-i Mebusan Başkanı Celaleddin Arif Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında 27-28 Mart 1920 tarihlerindeki telgraflaşmalarda Celaleddin Arif Bey açılacak olan Büyük Millet Meclisini Osmanlı Mebusan Meclisinin devamı olarak görmek istediğini belirtince ikili arasında fikir ayrılığı ortaya çıkmıştı.(Akın,2001:66)

Mustafa Kemal Paşa isim tartışmalarıyla ilgili olarak: “*Ben ilk yazdığım müsveddede Meclis-i Müessisan tabirini kullanmıştım. Maksadım da toplanacak Meclisin rejimini değiştirmek salahiyyetiyle ilk anda mücehhez bulunmasını temin etmek idi. Fakat bu tabirin kullanılmasındaki maksadı lüzumu izah edemediğim gibi halkın ünsiyet etmediği bir tabirdir, diye Erzurum ve Sivas’tan ikaz edildim. Bunun üzerine salahiyyeti fevkaladeye malik bir meclis tabirini kullanmakla iktifa ettim.”*(M.Kemal,2006:302)Sözleriyle bu tabiri kullanmasındaki asıl niyetinin, var olan yönetim şeklinin değiştirilmesini

Ankara’da açılacak olan yeni Mecliste yapmak istemesinden kaynaklı olduğunu ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa, açılacak olan Meclisin hangi üyelerden oluşacağına dair bir beyanatında ‘Meclis-i Ali’ isminden de söz etmişti. Bu isim de ilk toplantılarda sık sık kullanılmıştı. Mecliste bazı önergeler tartışılırken ‘Meclis-i Milli’ tabiri de kullanılmıştı.(Akın,2001:49) Tüm bu tartışmalar sonrasında Mustafa Kemal Paşa’nın “*Büyük Millet Meclisi*” ismi sonunda kabul edilmişti. Mustafa Kemal Paşa 8 Şubat 1921 tarihinden itibaren İcra Vekilleri Kararnamesinden başlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi unvanını kullanmıştı. Bu tarihten sonra Türkiye kelimesi resmi belgelerde ve yazışmalarda kullanıldığı gibi diğer devletlerle yapılan diplomatik yazışma ve antlaşmalarda da kullanılmıştı.(Güneş,1997:74) Meclisin adı da önce Büyük Millet Meclisi olarak daha sonraki süreçlerde de Türkiye Büyük Millet Meclisi ismi kalıcı olarak kullanılmıştı.(BCA, 490.1.0.0/58.227.1; Goloğlu,1970:149; Akın,2001:49)

2.Birinci Meclisinin Karakteri

Türk siyasi tarihi içerisinde Birinci Büyük Millet Meclisini diğer kurumlardan farklı kılan birtakım özellikler mevcuttu. Birinci Meclis öncelikle çift seçimle (9 Ekim 1919-19 Mart 1920) üyelerini belirleyerek iş başına gelmişti.(Tunaya,2011:211;Akın,2001:47) Birinci Meclisin genel yapısına bakıldığında farklı meslek ve düşüncede mebuslar

mevcuttu. Birinci Meclis, üçte biri memur, 67'si medrese hocası, 50'si zabıt, 47'si çiftçi, 14'ü hekim, 19'u hukukçu, 2'si mühendis, 5'i aşiret reisi olmak üzere farklı meslekten mebuslardan oluşmuştu. Birinci Meclisteki bu farklı yapı içerisinde iki sosyal sınıfın üstünlüğü daha ön plana çıkmıştı. Bunlardan birincisi, asker/sivil bürokrasi ile şehirli/yönetici elit sınıfın oluşturduğu yapı, ikincisi ise iktisadi anlamda gücü elinde bulunduran sermaye sahipleri idi. (Akın,2001:49-51)

Birinci Meclisin oluşumunda yer alan mebuslar Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından doğrudan Ankara'ya çağrılmıştı. Ayrıca bir kısım mebusun Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan, bir kısım mebusun da ilk kez seçilmesi Birinci Meclisin farklı özelliklerindendi.(bkz:Güneş,1997) Bunun yanında Meclisin İstanbul da değil de Ankara toplanması siyasi temsil gücünün değiştiğini göstermesi açısından da önemliydi.

3.Birinci Meclisteki Mebus Sayısı İle İlgili Tartışmalar

Seçimler tamamlandıktan sonra oluşan Birinci Meclisteki mebus sayısı hakkında farklı sayılar söz konusu idi. Birinci Meclisin görev yaptığı süre içerisinde mebus sayısında sürekli değişiklikler meydana gelmişti. Bu değişikliklerin nedenleri arasında, Birinci Meclisinin açılması için seçimlerin yapıldığı dönemde cephelerde devam eden savaş halinin devamı ve bazı livalarda seçimlerin erken veya geç bitmesi gibi nedenlerden ötürü seçilen mebusların Ankara'ya farklı zamanlarda ulaşmaları

ilk nedenlerdendi. Bunun yanında kimi vekiller Ankara'ya gelmeden istifa etmiş, kimisi vefat etmiş, kimisi de farklı nedenlerden ötürü görevden uzaklaştırılmıştı.(BCA, 490.1.0.0/64.244.1.2.) Bu nedenle Birinci Mecliste vekil sayısı konusunda farklı sayılar sürekli telaffuz edilmişti.(bkz,Ezherli,1986;Bıyıklıoğlu,1960:637) Neticede 66 seçim bölgesinden seçilerek Büyük Millet Meclisinin birinci toplantı dönemi yaklaşık 337 mebusla görev yapmıştı.(Akın,2001:49-51) Mustafa Kemal Paşa da Meclis üye sayısını 1 Mart 1921'de 350 olarak açıklamıştı. Bu mebuslardan 270'i yeni seçilen, 80'i ise Meclis-i Mebusan Meclisinden gelen mebuslardı.(Cebesoy,1957:310-311;Goloğlu,1970:159; bkz,Çoker,1995)

Birinci Meclisinin dönem sonunda isim defterinde 337 mebusun olduğu, Meclisin birinci dönemi boyunca 71 mebusun istifa ettiği, 24 mebusun vefat ettiği, 3 mebusun mebusluğunun düştüğü ve 1 mebusun da mebusluğunun reddedildiği, bir başka mebusun da vekilliğinin onaylanmadığı hesaplandığında toplamda Birinci Mecliste 437 mebusun olduğu tespit edilmişti.

350 mebus ile ikinci toplantı yılına başlayan Birinci Meclis Üçüncü toplantı yılına ise ilk gün 347 mebus ile başlamıştı. Ancak toplantı yılının sonunda mebus sayısı 341'e düşmüştü. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Meclisin 4.toplantı yılını açarken 341 mebus ile göreve başlayacaklarını açıklamıştı.

Sonraki süreçte 4 mebusun çeşitli nedenlerle Meclisten ayrılmaları sonucu 337 mebus ile çalışmalara devam edilmişti.(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,1997:259) 5 Eylül 1920'de Nisab-ı Müzakere Kanununun kabulü ile Meclis çalışmaları için önemli olan toplantı ve karar yeter sayılarındaki belirsizliklerde giderilmişti.(TBMM Kavânin Mecmuâsı,1925:19; Akın,2001:71) Bu kanundan önce karar yeter sayısı Meclis Genel Kurulunda toplantıya katılan mebus sayıları dikkate alınarak belirlenmekteydi.

4.Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı (23 Nisan 1920)

Tüm bu tartışmalar içerisinde Birinci Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Cuma namazının ardından saat 13.45'te dualar eşliğinde törenle açılmıştı. Memleketin her tarafından seçilerek gelen 104 mebus ve İstanbul'dan Ankara'ya ulaşan 27 mebus ile yurdun çeşitli bölgelerinden gelenlerde açılış törenine katılmışlardı. (M.Kemal,2006:306; Çavdar,1998:188)

Meclisin ilk açılış konuşmasını Meclis geleneklerine göre en yaşlı üye olan Sinop Mebusu Şerif Bey başkanlık kürsüsüne çıkarak yapmıştı: *“Saygıdeğer hazır bulunanlar; Hilafet ve Hükümet merkezinin geçici kaydıyla yabancı kuvvetler tarafından işgal edildiği, her bakımdan kısıtlandığı bilinmektedir. Bu vaziyete baş eğmek, milletimizin kendisine teklif edilen yabancı esaretini kabul etmesi demektir. Ancak tam bağımsızlık ile*

yaşamak kararlılığında olan ezelden beri hür ve bağımsız yaşayan milletimiz bu esaretini kesin ve kararlı bir biçimde reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclisini vücuda getirmiştir...Geleceği bizzat düzenleyerek ve bütün dünyaya ilan ederek Millet Meclisini açıyorum.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:1, C.1, 23 Nisan 1336(1920):2; Goloğlu, 1970:157)Sözleriyle Şerif Bey zorlu bir süreçten geçilerek bugüne ulaşıldığını anlatmıştı.

Şerif Bey’den hemen sonra konuşan Mustafa Kemal Paşa Birinci Meclisin yeniden seçilmiş mebuslarla ve Osmanlı Mebusan-ı Meclisinden gelmiş mebuslardan kurulduğunu hepsinin aynı sıfat ve yetkilere göre görev yapacaklarını açıklamıştı. Bu husus Meclisçe onaylanarak Birinci Büyük Millet Meclisinin ilk Genel Kurul kararı olarak mevzuata geçmişti. (TBMM ZC, D:1, C.1, 23 Nisan 1336:2-3; Düstur, 3. Tertip, C.I,1929:1)

24 Nisan 1920’de Birinci Meclis de Meclis Reisi, İkinci Reis ve Reis Vekilleri seçimi yapılmıştı. 120 Mebusun katıldığı oylamada Mustafa Kemal Paşa 110 oyla Meclis Reisiliğine seçilmişti. Erzurum Mebusu Celaleddin Arif Bey ise 109 oyla İkinci Reislige, Konya Mebusu Çelebi Abdülhalim Efendi ile Kırşehir Mebusu Çelebi Cemaleddin Efendi de Reis Vekilliklerine seçilmişlerdi.(TBMM ZC, D:1, C:1, 24 Nisan 1336:38) Büyük Millet Meclisi Reisi seçilen Mustafa Kemal Paşa

Cumhurbaşkanı seçildiği 29 Ekim 1923 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştü.(Aslan,2001:31)

2 Mayıs 1920’de Layiha Encümeni’nce hazırlanan “*İcra Vekillerinin İntihabına Dair Kanun*” Mecliste kabul edilerek(TBMM ZC, D:1,C.1, 2 Mayıs 1336:184-186) 3 Mayıs 1920’de seçimle belirlenen Birinci Meclis İcra Vekilleri Heyeti göreve başlamıştı. Meclis Reisi aynı zamanda hükümetin de başkanı kabul edilmişti. Böylece Birinci Meclis Hükümetinin yasal çerçevesi de ortaya çıkmıştı.(TBMM ZC, D:1, C.1, 2 Mayıs 1336:196-198: M.Kemal,2006:314; Çavdar,1998:189-193)

Birinci Meclis ülkedeki karışıklıkları önlemek için bir dizi kararname ve kanun da hazırlamıştı. Meclisin çıkardığı ilk kanun, halkın büyük sıkıntı çektiği Ağnam Resminin(vergisinin) indirilmesi idi. (BCA,30.18.1.1/2.25.6; Düstur, 3.Tertip, C.1:1; TBMM ZC, C.1, 24 Nisan 1336:38-40) İki numaralı kanun ise 29 Nisan 1920’de iç isyanları bastırmak için çıkartılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu’ydu. (BCA,30.18.1.1/1.5.3; TBMM ZC, D:1,C.1, 29 Nisan 1336:137-142)

4.1.Birinci Meclisteki Siyasi Gruplaşmalar

Birinci Meclis üyeleri itibariyle farklı düşünceye sahip heterojen bir meclisti. Olağanüstü koşullar altında oluşturulduğu için ilk hedef vatanın işgal altından kurtarılması idi. Dolayısıyla mebuslar arasındaki farklı düşünce ve anlayış ilk zamanlar çok da bir problem teşkil etmemişti. Vatanın kurutulması için ortak

hareket edilmişti. Ancak süreç içerisinde farklı nedenlerden ötürü Mecliste görüş ayrılıkları iyice belirmeye ve yapılan tartışmalarda ortak mutabakatın sağlanmamaya başladığı görülmüştü.(Aslan,2001:81)Yeni bir devletin temelleri atılırken Ağustos 1920 yılı ortalarına doğru Mecliste bazı mebuslar arasında düşünce ve görüş ayrılıkları gruplaşmalara neden olmuştu.(Tökin,1965:63)Özellikle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun görüşüldüğü sırada Meclis içerisinde birtakım gruplar iyice belirginleşmişti. Söylenebilir ki Birinci Meclisteki ilk düşünce ayrılığının 20 Ocak 1921 Anayasasında kabul edilmiş olan “*Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir*” ifadesi doğrultusunda Padişah ve Halifelik makamından yeni Anayasada söz edilmemiş olması tartışma ve ayrılıkları da net biçimde doğurmuştu.(Bkz. TBMM ZC, D:1,C.7, 20 Ocak 1337:321-339; Özbudun,2008:Aslan,2001:81; Karpat,2010:125)

Meclisin ilk aylarında pek açığa çıkmamakla birlikte Meclis içerisinde farklı grupların varlığı söz konusuydu: Tesanüd (Dayanışma), İstiklal (Bağımsızlık), Halk Zümresi, Islahat Grubu, İttihatçı Grup, Müdafaa-i Hukukçular gibi grupların üye sayıları ve etkileri fazla olmamakla birlikte karar alma süreçlerinde ayrı ayrı olmaları sıkıntılara yol açmıştı. (Bkz.Tunaya,1952;M.Kemal,2006:420;Çavdar,1998:219-221;bkz.Tunçay,1992)

4.1.1.Tesanüd (Dayanışma)Grubu

Birinci Mecliste en örgütlü grup olarak bilinen Tesanüd Grubu 13 Teşrinisani 1336(1920) tarihinde kurulmuştu.(*Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrinisani 1336/1920) İsmi Ulus Meydanında kiraladıkları bir kahvehaneye verdikleri isimden alan Tesanüd Grubunun İdare Heyeti Başkanlığına Yusuf İzzet Paşa, grup sözcülüğüne ise Suphi Bey, hükümetle görüşmelerine de Mazhar Müfid Bey getirilmişti. Grubun idare heyeti ise; Mazhar Müfid (Hakkâri), Ferid (Çorum), İsmail Suphi (Burdur), Mustafa (Dersim), Rasim (Sivas), Yusuf İzzet Paşa (Bolu), Dr. Suat (Kastamonu), Tahsin (Maraş), Şevket (Sinop), Abdulkadir Kemali (Kastamonu), Yusuf Ziya (Bitlis) Beylerden oluşmuştu.(Güneş,1997:158-159) Grubun amacı adından da anlaşılacağı üzere Mecliste bulunan mebuslar arasında dayanışmayı sağlayarak, mesleki temsil esasını kabul ettirmek için çalışmalar yapmaktı. (Ağaoğlu, 1964:58)

4.1.2.Halk Zümresi

Birinci Mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın söylevlerini ve Sovyet Devrimini dikkate alarak ülkenin kurtuluşunun yeni bir rejimler sağlanabileceğini savunan 60-70 kişinin bir araya gelmesiyle oluşan bir gruptu. Dönemin hem Mebusu hem de gazetecisi olan Yunus Nadi, zümrenin kuruluş nedenini ve amaçlarını şu şekilde açıklamıştı: "*Halk Zümresi memlekette halkı kayıtsız şartsız tek hâkim kılmak, asrın şartlarına ve halkın*

ihtiyacına göre gerekenleri temin etmek, bunu yaparken de İslamiyet'in esaslarına uyarak, asr-ı saadetteki huzur zamanlarına ulaşmak gibi gayeler gütmektir”(Güneş,1997:155)

Halk Zümresinin Meclise sunduğu Halkçılık ismiyle bir programı da mevcuttu. Bu programda, bütün milletin çıkarlarının temsil edilmesi gerektiği, ulema ve aydınların kendi çıkarlarından önce halkı bilinçlendirmelerinin ve yönetimin de tüm halkı kucaklayıcı bir anlayış içerisinde olmasının gerektiği ifade edilmişti. Bu grup, emperyalizme karşı ulusal bağımsızlığı, saltanata karşı da ulusal egemenliği savunmuştu. Halk Zümresinin bu fikirleri dışarıdaki düşünce akımlarının da Meclise girmiş olmasını göstermesi açısından dikkat çekici idi.(Güneş,1997:156)

4.1.3.İstiklâl Grubu

Birinci Büyük Millet Meclisinde yaklaşık 30-40 mebusun bir araya gelmesiyle oluşan bu grup, Mecliste “*Terakkiperver-Milliyetperver*” akımını temsil etmişti.(Güneş,1997:158) Grup içerisinde liberallerden, devlette sosyalizm yanlısı olanlara kadar geniş bir düşünce yelpazesi mevcuttu.(Ağaoğlu,1964:59) Mecliste vali, kumandan, nazır olarak ayrılıp görev yapan herkesin eşit olduğunu savunmuşlardı. Grubun programı bulunmamaktaydı.(Güneş,1997:158)

4.1.4.İslahat (Reform) Grubu

Bu grubun ne zaman kimler tarafından kurulduğuna

ilişkin net bir bilgi bulunmamakla beraber Osmanlı Devleti içerisinde reform yapan gruplarca ve İttihatçılar tarafından oluşturulmuş muhafazakâr eğilimli bir grup olduğu hatıralarda ifade edilmişti.(Ağaoğlu,1964:96) Kastamonu Mebusu Dr. Suat Bey'in belgeleri arasında Islahat Grubunun 12 bölümlük programı ortaya çıkmıştı. Bu programda, toplumda huzuru ve ülkedeki dengeli güçleri altüst etmeksizin halkın gereksinmelerinin karşılanmasına gerektiği belirtilmişti. Meclis içerisinde pek fazla etkili olamayınca üyelerinden bazıları Müdafaa-i Hukuk Grubuna katılmıştı. (Güneş,1997:160)

4.1.5.İttihatçı Grup

Osmanlı Devletinin siyasal tarihinde önemli bir yere sahip olan İttihatçılar yeni kurulan devletin oluşumunda da kısmen etkili olmuşlardı. Milli Mücadele sürecinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde aktif olarak çalışan İttihatçılar, Birinci Meclis döneminde de çalışmalarını mebus olarak sürdürmüşlerdi. Süreç içerisinde geçmişin de vermiş olduğu nedenlerden ötürü Meclis içerisinde pek fazla etkili olamamışlardı.(Güneş,1997:162)

Birinci Mecliste bu grupların dışında sol ağırlıklı fraksiyonlar da mevcuttu. Örneğin; Türkiye Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (Tunçay,1992:42;Öz,1992:78;bkz. Aslan,2001) gibi ancak bu fırkaların siyasi faaliyetleri çok kısa sürmüştü.

5. Müdafaa-i Hukuk Grupları

5.1. Birinci Müdafaa-i Hukuk Grubu

Birinci Meclis'teki gruplar arasındaki mücadele günler gittikçe kaygı verici bir duruma dönüşmüştü. Meclis içerisinde bir araya gelerek örgütlenen mebuslar zamanla çeşitli konularda birbirleriyle tartışmışlardı. Bu gidişten hoşnut olmayan Mustafa Kemal Paşa yıkıcı olan bu muhalefet hareketlerine karşı önlem alma yoluna gitmişti. Nutuk'ta da belirtildiği üzere tek bir kanunun bile çıkartılmadığı bir ortamda Mustafa Kemal Paşa Mecliste doğrudan doğruya bu kendisine yakın hissettiği mebuslarla 10 Mayıs 1921'de tüzüğü olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Grubunu oluşturmuştu. (M.Kemal,2006:421;Aslan,2001:81;Akın,2001:61)

Başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bu gruba Edirne Mebusu Mehmet Şeref Bey ve Sinop Mebusu Şevket Bey ise grup başkan vekili olmuşlardı. Yönetim kurulunun diğer 12 üyesi ise, Canik Mebusu Emin Bey, İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey, Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey, Karesi Mebusu Mehmet Vehbi Bey, Adana Mebusu Zeki Bey, Saruhan Mebusu Avni Bey, Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey, İstanbul Mebusu Osman Nuri Bey, Kayseri Mebusu Rıfat Bey ve Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi Bey idi. Birinci Grubun ilk Genel Kuruluna 133 Mebus katılmıştı. (Demirel,1994:220)

Mustafa Kemal Paşa bütün grupları ve Meclis üyelerini buraya davet ederek devlet ve milletin teşkilatlanmasını iki konu üzerinde birleştirmeye çalışmıştı. Bunlardan ilki Misak-ı Milli, ikincisi de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun tatbiki konuları idi.(M.Kemal,2006:421) Grup üyeleri genellikle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyelerinden olduğundan kendilerine Anadolu Müdafaa-i Hukuk Grubu adını vermişlerdi.(Tunçay,1992:42-43)Sonraki süreçte Meclis içerisindeki muhalif mebuslar tarafından aynı isimle bir başka grup daha kurulunca Birinci Grup olarak anılmaya başlanmıştı.

Zaman içerisinde Birinci Grupta bazı düşünsel ve eylemsel ayrılıklar ortaya çıkmıştı. Bunun yanında Birinci Grup dışında kalanların da muhalefeti Birinci Guruba bağlı gizli bir iç komitenin oluşmasına neden olmuştu. Selameti Umumiye adı verilen bu gizli komite ilk olarak bazı konuları kendi aralarında tartıştıktan sonra Meclise getirip öyle karar almışlardı. Bu grubun varlığı sonradan grup üyeleri tarafından da doğrulanmıştı. Ancak Meclis tutanaklarında üyeliği süren 351 mebusun 261 tanesinin Birinci Gruba üye olduğu diğer 90 mebusun da grup dışında kaldığı görülmüştü.(Güneş,1997:172-173)Birinci Grup 1923 seçimlerinden sonra partileşerek Halk Fırkasına dönüşmüştü.

5.2.İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu

Birinci Grubunun kurulmasından sonra bu grup dışında kalan düşünce ve eğilimleri açısından homojen bir yapıya sahip

olmayan farklı fikirlere sahip olan mebuslar ilk zamanlar Birinci Mecliste örgütsüz biçimde faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. 1922 Temmuz'unun başında kurulan İkinci Grubunun kurucuları arasında Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Canik Mebusu Emin Bey, Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey, Kastamonu Mebusu Mehmet Besim Bey, Kayseri Mebusu Rıfat Bey, Sivas Mebusu Vasıf Bey ve Mersin Mebusu Selahattin Bey yer almıştı.(Demirel,1994:392;Çavdar,1998:222;

M.Kemal,2006:449) Bu üyelerden Emin Bey, Rıfat Bey ve Vasıf Bey Birinci Gruptan ayrılarak İkinci Grubun kurucuları arasına katılmışlardı. İkinci Gruba katılım geniş tutulmuştu. Birinci Gruba karşı olan farklı düşüncedeki bütün mebusları kendi bünyesinde toplamayı başaran İkinci Grup Birinci Meclisteki muhalefetiyle dikkatleri çekmişti.(Arar,1997:49-50;Demirel,1994:229-230)

5.2.1.İkinci Grubun Meclisteki Faaliyetleri

İkinci Grup örgütlendikten sonra Meclis daha disiplinli ve programlı bir şekilde çalışmalarını sürdürmeye başlamıştı. İkinci Grup 27 maddeden oluşan programını yayınladıktan sonra faaliyete geçmiş ve bu tarihten itibaren Mecliste muhalefetiyle ağırlığını günden güne iyice hissettirmeye başlamıştı. İkinci Grup, zamanla Birinci Gruba karşı muhalefetini sertleştirmeye başlamıştı. Kimi araştırmacılarca ifade edilen kısmen liberal ve muhafazakâr düşündeki mebusların ağırlıkta olduğu bu

gruptakiler özellikle Birinci Grubun bazı uygulamalarına, saltanat ve hilafetle ilgili tutumlarına karşı mücadele etmişlerdi. (Zürcher,2004:233) Ayrıca grup üyeleri Meclis egemenliği ilkesine sık sık vurgu yaparak 1921 Anayasasında yer alan Birinci Meclisin yasama ve yürütme gücüne sahip en yetkili organ olarak tüm faaliyetlerde hakim kılınması gerektiğini ifade etmişlerdi. Meclisin üstünlüğünü sürekli dile getiren ve Meclise ait yetkilerin nasıl kullanılması gerektiği hususunda muhalefet yapan İkinci Grup, bu yetkilerin Heyet-i Vekile ya da Meclis Reisince Meclisin bilgisi dışında kullanılmasına tepki göstermişlerdi. Meclis Başkanlık Divanının tarafsızlığı konusunda da titizlik gösterilmesi gerektiğini belirten grup üyeleri hukukun üstünlüğünü savunmuşlardı. İkinci Grubun muhalefet ettikleri konuların başında Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığa getirilmesi ve vekâlet vekili tayinleri de gelmişti.(Demirel,1994:327-328) İkinci Grubun itiraz ettiği konulardan biri olan Başkomutanlık Kanunu ile Mustafa Kemal Paşa'ya olağanüstü yetkiler verilmesi tartışmalara neden olmuştu. İkinci Grubun itirazı Meclisin kendi yetkisini başkasına devretmesinin Meclisi işleyemez hale getireceği, orduyu komuta edecek kişilere Meclis yetkisinin verilmesinin söz konusu olamayacağı noktasında toplanmıştı.(TBMM Gizli CZ, D:1,C.2, 5 Ağustos 1337(1921):164-174;TBMM GCZ, D:1,C.2,31 Ekim 1337:414; M.Kemal,2006:449; Çavdar,1998:222)

Lozan Barış Konferansı'nın müzakerelerinin tartışıldığı Mecliste İkinci Grubun muhalefeti kendisini iyice göstermişti.(Lozan Müzakereleri tartışmaları için bkz: TBMM GZC, C.3, 2 Kasım 1338/1922:980-1006) Lozan Konferansına gönderilecek heyet konusunda ve özellikle Musul başta olmak üzere bazı konularda Birinci ve İkinci Grup karşı karşıya gelmişti.(Alpkaya,1998:28) Konferansa gidecek heyetin İcra Vekilleri Heyetince seçileceğinin açıklanması üzerine, İkinci Grubun önderlerinden Mersin Mebusu Selahattin Bey ve Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey İkinci Grup adına itirazda bulunmuşlardı. İkinci Grup ülkenin kaderini tayin edecek olan bu konferansa gönderilecek olan temsilcilerin milleti temsil eden Meclis tarafından seçilmesi gerektiğini ifade etmişlerdi.(TBMM GCZ, D:1,C.3,2 Kasım 1338:980-981) Meclisteki sert tartışmalar sonrasında Birinci Grubun ciddi desteğiyle konferansa katılacakların İcra Vekilleri Heyetince seçilmesi için yapılan oylamaya katılan 190 mebusun 121 kabul, 61'i ret, 8'i de müstenkif olmak üzere tahrir 121 rey ile kabul edilmişti. Böylece Lozan Konferansı'na gidecek olan heyetin İcra Vekilleri Heyetince seçilmesi kabul edilerek 2 Kasım 1922'de Delegeler Heyeti ve bu heyetin başkanı olarak da İsmet (İnönü)Paşa seçilmişti.(BCA,30.18.1.1/6.34.7; BCA,30.18.1.1/7.15.8; BCA,30.10.0.0/ 218.473.14.)

İsmet Paşa'nın Delegeler Heyeti Başkanı seçilmesi ve

Lozan'daki görüşmelere katılmasıyla birlikte Birinci Grup ile İkinci Grup arasındaki tartışmalarda artmaya başlamıştı. Lozan Konferansı'nın(Lozan Konferansı müzakere raporları için bkz.HR.SYS, 2731/21.1-108) kesintiye uğradığı dönemde İkinci Grup, yurda dönmüş bulunan Lozan'daki heyetin bazı konularda taviz verdiğini, özellikle Musul Meselesi ve Karaağaç'tan vazgeçilmesi gibi konularda İkinci Grup muhalefet etmişti.¹(TBMM GCZ, C.3, 27 Şubat 1338:1304-1325)Grup, İsmet Paşa'nın artık delegelik sıfatının kaldırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdi. İkinci Grup Misak-ı Milli kararları doğrultusunda müzakerelerin yapılmasını önemle vurgulamıştı. Konuyla ilgili İkinci Grubu destekleyici yayımları ile dikkat çeken Tevhid-i Efkâr Gazetesi, "...İkinci Grubun yegâne gayesi Misak-ı Milli'de mündemiçtir ve Misak-ı Milli'den ibarettir."(Tevhid-i Efkâr 2 Mart 1339/1923)² yazısıyla İkinci Grubun Meclis içerisindeki muhalefetinin yegane amacının Misak-ı Milliye gerçekleştirmek olduğu ifade edilmişti. İkinci Gruba yakınlığı ile bilinen Tan Gazetesi de 2 Mart 1339 tarihli, "Yeni İçtima Senesi Münasebetiyle" başlıklı makalede: "*Misak-ı Millimiz yolunda atılan adımların hedefe doğru ilerlediğini idrak ederken yakın bir atide bu meselenin tamamen tahakkuk etmiş olduğunu görmek*

¹ İkinci Grubu destekleyici yazılar kaleme alan Tan Gazetesi 28 Şubat 1339'da "Vatan Yolunda Birlik" başlıklı haberinde adeta Mecliste Lozan Müzakereleri hususunda muhalefetin ve tartışmaların yaşanacağına dikkat çekmişti.

² İkinci Grubun da Gayesi Misak-ı Milli'dir" *Tevhid-i Efkâr*, 2 Mart 1339; "Millet Meclisi'nde Bugünkü Mühim Müzakerat" *Tevhid-i Efkâr*, 2 Mart 1339. "Sulh İşleri" *Tan*, 1 Mart 1339

ümidini, ümit ve tekrar ve yeni senenin amal-i milliyeyi tatmin eden bir sulh ile revnekdar olmasını temenni eyleriz.”(Tan, 2 Mart 1339)İfadeleriyle Misak-ı Milli’nin tam olarak gerçekleştirilmesini istemişti. Misak-ı Milli gerçekleştirilirken de bütün ulus için önemli olan böylesi önemli kararların Meclis tarafından gizlice alınması da basın tarafından eleştirilmişti.(Tanin,1 Mart 1337/1923)

Meclisin 5 Mart 1923’deki toplantısında İkinci Grubun etkili ismi İzmit Mebusu Sırrı Bey de, İsmet Paşa’yı Misak-ı Milli’ye aykırı hareket etmekle suçlamıştı.(TBMM GCZ, C.45 Mart 1339/1923:108)³ Sırrı Bey, Misak-ı Milli haricinde Mecliste müzakere olmadığından Birinci Meclisin dağıtılması ve yeni seçimlerin yapılmasına dair önerge de vermişti.(Lozan Müzakereleri için bkz.TBMM GCZ, C.4, 5 Mart 1339:106-141) Fakat Birinci Grup bu önergeye destek vermemişti. 6 Mart 1923’te Saruhan Mebusu Reşat Bey ve arkadaşlarının İsmet Paşa başkanlığındaki Delegation Heyetinin Lozan da bundan böyle yapılacak görüşmelerde de yetkili kılınmasını isteyen tavrı

³ İkinci Grup Misak-ı Milli konusunda özellikle hassasiyetlerini vurgulamışlardı. *Tevhid-i Efkâr*; 2 Mart 1339; *Tan* Gazetesi’nin 5 Mart 1923’te “*Büyük millet Meclisi’ndeki müzakeratin neticesi, milletin amal-i sulhperveranesiyle müteradiif(bağlı) hakk-ı hayat ve istiklal arzusundan ibaret olacaktır. Millet muahede projesinin ihdas ettiği vaziyet karşısında ne hayale kapılacak, ne de menfi hayatîyesini ihmal edecektir. Hükümetin de bu fikirde bulunduğunu ümit etmektedir.*” şeklindeki ifadelerle İkinci Grubun Misak-ı Milli’den taviz verilmemesi konusundaki kesin tavrını ortaya koymuş ve Hükümetin bu konudaki tavrına yönelik tereddütleri olduğunu da göstermişti. *Tan* 5 Mart 1339; “Sulh Meselesi Hakkında Ankara’da Münteşir Gazetelerin Neşriyatı”, *Tevhid-i Efkâr*; 6 Mart 1339; Velid Ebuzziya,“Sulh Misakımıza Doğru” *Tevhid-i Efkâr*; 7 Mart 1339.

Mecliste bulunan 190 mebusun 170 kabul oyu ile kabul edilmişti.(TBMM GCZ, C: 4, 6 Mart 1339:181; Aydemir,1969:100)

İtilaf Devletlerinin işgalleri karşısında askeri ve siyasi cephelerdeki mücadeleler arasında olağanüstü koşullarda oluşturulan Birinci Meclis tüm tartışma ve zorluklara rağmen 1 Nisan 1923 tarihinde yeni Meclis için seçim kararı olarak son oturumunu 15 Nisan 1923’de sonlandırmıştı. (TBMM ZC, C.28, 1 Nisan 1339:286-293; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Nisan 1339; *Tanin*, 2 Nisan 1923; *Tevhid-i Efkâr*, 3 Nisan 1339) Meclisin ikinci dönemi için yapılan seçimlere birkaç mebusun bağımsız adaylığı dışında İkinci Grup üyeleri seçimleri Meclis içerisindeki yaşananlardan ötürü protesto ederek katılmamıştı.(Goloğlu, 2011:225;Tunçay,1992:55;bkz.Öztürk,1993)

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletlerinin Osmanlı topraklarını ve İstanbul’u işgale girişmeleri Ulusal kurtuluş mücadelesini ve Birinci Meclisin açılma sürecini başlatmıştı. Türk siyasal geleneği bağlamında köklü ve zengin bir tarihsel arka plana sahip olan yeni devletin Kurucu Meclisi olmasının yanında kendine has özellikleri de bulunan Birinci Meclisin farklı düşüncede mebuslardan olması ve çift seçimler sonucunda oluşması siyasi tarihimizde demokrasiye örnek teşkil etmesi açısından da önemli idi.

Mustafa Kemal Paşa'nın gayretleri sonucu olağanüstü koşullar altında büyük zorluklarla oluşturulan Birinci Meclisteki mebusların tek hedefleri ülkenin biran önce düşman işgalinden kurtarılması idi. Bundan ötürü ilk yıllarda Mecliste fikirsel ve eylemsel bazda muhalefet pek fazla olmamıştı. Ancak zaman içerisinde Meclis içerisinde birçok grup ve zümrenin ortaya çıktığı ve Birinci Meclisin çalışamayacak duruma geldiği zamanlar da olmuştu. Tek bir kanun bile çıkarmakta zorlanan Mecliste birlikteliği sağlamak amacıyla Mustafa Kemal Paşa ilk etapta kendine yakın gördüğü mebuslardan Birinci Grup olarak adlandırılan grubu kurmuştu. Çünkü daha etkili ve süratli karar alınması gereken durumlarda Birinci Meclisin homojen yapısının siyasal karar alma süreçlerinde sıkıntı çıkarabileceği görülmüştü. Birinci Grup dışında kalanlar da sonradan Mecliste önemli konularda etkili muhalefet yapan İkinci Grubu oluşturmuşlardı.

Birinci Mecliste birçok konuda muhalefetiyle etkili olan İkinci Grubun ortaya çıkmasından sonra Birinci Gruba muhalif olanlar İkinci Grup çatısı altında örgütlü bir şekilde muhalefetlerini sürdürmüşlerdi. İkinci Grup muhalefetini kendi oluşturduğu plan ve program çerçevesinde yapmıştı. Birinci Meclisin ilk dönemlerinde görülen muhalefet hareketlerinin temel özelliği olan hükümeti destekleme rolünden farklı olarak İkinci Grup da sonraki süreçte denetleme ve eleştirme fonksiyonları çekinmeden yerine getirmişti. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın

şahsında toplanan yetkilerin fazlalığına dikkat çekerek, yönetimdeki uygulamalara ve karar alma yöntemlerini eleştirmişlerdi. İkinci Gruptakiler alınan kararlarda kişi egemenliği yerine Meclisin ön planda olmasını istemişlerdi. Bunun yanı sıra Birinci Mecliste muhaliflerin özellikle Lozan Konferansı çerçevesinde Birinci Grupla sert tartışmaların yaşanmasına neden olan konular arasında Meclisin önemi üzerinde durdukları ve tam bağımsızlık ülküsüyle Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi gelmişti. İkinci Grubun yaptığı muhalefet kısmen de olsa iktidar mücadelesine yönelik izler taşıyordu. Ancak İkinci Grubun alternatif bir hükümet programı sunacak şekilde örgütlenememesi, aynı zamanda Birinci Grup ve Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun da desteğiyle güçlü durumda olması, İkinci Grubun açıkça iktidar mücadelesine girişmesini engellemişti.

KAYNAKÇA

TBMM Zabıt Cerideleri (1336(1920) /1339 (1923)

TBMM ZC, Devre:1, İçtima Senesi:1, C.1, 23 Nisan 1336(1920), Ankara 1959.

TBMM ZC, Devre:1, İçtima Senesi:1, C.1, 24 Nisan 1336,Ankara 1959.

TBMM ZC, Devre:1, İçtima Senesi:1, C.1, 29 Nisan 1336,Ankara 1959.

TBMM ZC, Devre:1, İçtima Senesi:1, C.1, 2 Mayıs 1336,Ankara 1959.

TBMM ZC, Devre:1, İçtima Senesi:1, C.7, 20 Ocak 1337(1921)

TBMM Gizli Celse Zabıtları (GCZ), Devre:1, Devre:1,İçtima Senesi:1, C.2, 5 Ağustos 1337

TBMM GCZ, Devre:1, İçtima Senesi:1,C.2, 31 Ekim 1337
 TBMM GCZ, Devre:1, İçtima Senesi:1,C:3, 2 Kasım 1338(1922)
 TBMM GCZ, Devre:1, İçtima Senesi:3, C.4, 5-6 Mart 1339
 (1923)

TBMM Kavânin Mecmuâsı, Kanun No:18, C.I, Ankara 1925
 Düstur, 3. Tertip C.I, Başvekâlet Müdevvenat Müdüriyeti,
 İstanbul 1929 Karar No.1

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Lozan Konferansı Raporları
 Müzakereleri: HR. SYS 2731/21.1-108.

BCA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi)

BCA, 490.1.0.0..204.807.3.

BCA, 490.1.0.0..58.227.1.

BCA, 490.1.0.0..64.244.1.2.

BCA, 30.18.1.1..2.25.6.

BCA, 30.18.1.1..1.5.3.

BCA, 30.18.1.1..6.34.7.

BCA, 30.18.1.1..7.15.8.

BCA, 30.10.0.0..218.473.14.

Ulusal Gazeteler

Hâkimiyet-i Milliye

Tan

Tanin

Tevhid-i Efkâr

Kitaplar ve Makaleler

Ağaoğlu, Samet,(1964),*Kuvay-i Milliye Ruhu Birinci Türkiye
 Büyük Millet Meclisi*, Baha Matbaası, İstanbul

Akın, Rıdvan,(2001),*TBMM Devleti(1920-1923)*, Birinci Meclis
 Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İletişim Yayınları, İstanbul

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, (1997),Türk Tarih Kurumu
 Yayınları, Ankara

Alpkaya, Faruk,(1998),*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-
 1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul

- Arar, İsmail, (1997),*Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı 16/17 Ocak 1923*, Yenigün Yayınları, İstanbul
- Aslan, Yavuz, (2001),*TBMM Hükümeti Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*,Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- Aydemir, Şevket Süreyya,(1969),*Tek Adam 1922-1938,C.III*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Bıyıklıoğlu, Tevfik,(1960),“*Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuki Statüsü ve İhtilalci Karakteri*” *Belleten*, XXIV/96, s.637-663.
- Cebesoy, Ali Fuat,(1957),*Siyasi Hâtıralar*, Vatan Neşriyat, İstanbul
- Çavdar, Tevfik,(1998),*Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara
- Çoker, Fahri,(1995),*Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönemi 1919-1923,C.3*, Ankara
- Demirel Ahmet,(1994),*Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Ezherli, İhsan,(1986),*Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, Ankara
- Goloğlu, Mahmut,(2011),*Milli Mücadele Tarihi ve 1923 Türkiye Cumhuriyeti*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Goloğlu, Mahmut,(1970),*Üçüncü Meşrutiyet*, Başnur Matbaası, İstanbul

Güneş, İhsan,(1998),“*Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Toplanması ve Nitelikleri*”, Birinci Meclis Promat Matbaacılık, Sabancı Üniversitesi İstanbul

Güneş, İhsan,(1997),*Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul

Kabasakal, Mehmet,(1991),*Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul

Karabekir, Kazım,(1969),*İstiklal Harbimiz*, Türkiye Basımevi, İstanbul

Karpat Kemal H.,(2010),*Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul

Mustafa Kemal,(2006),*Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul

Özbudun, Ergun,(2008),*1921 Anayasası*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

Öztürk, Kazım(1993),*Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem (1923-1927)*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara

Öz, Esat, (1992),*Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara

Sezgin, Ömür,(2005),*Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, İmge Kitabevi, Ankara

Soysal, İsmail,(2000),*Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmalar (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Tanör, Bülent,(2002),*Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*,

Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Tökin, F Hüsrev,(1965),*Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi*, Elif Yayınları, İstanbul

Tunaya Tarık Zafer,(1981),*Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Turhan Kitabevi, Ankara

Tunaya, Tarık Zafer,(1952), *Türkiye’de Siyasi Partiler(1859-1952)*, Arba Yayınları, İstanbul

Tunçay, Mete,(1992),*T.C’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul

Zürcher, Erik Jan,(2004),*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul